

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Lokalhistorisk Forening i **HILLERØD** **KOMMUNE**

MEDLEMSBLAD

2 - 1987

Foreningens bestyrelse består af:

Jørgen Bang (kass.), Fr.værksgade 96, Telf: 02 25 17 25

Niels Arne Hansen, Rødkløvervej 16, telf: 02 26 29 33

Birgit Svane Hansted (næstfmd), S.Kierkegaardsvej 12, Telf: 02 26 18 73

Flemming R.Petersen (red.), Hovsmedevej 7, Telf: 02 26 77 17

Margrethe Krogh Sørensen (sekr.), Hestehavevej, Telf: 02 26 72 32

Bjørn Verstege (fmd), Fr.værksgade 8, Telf: 02 26 34 09

Medlemsblad nr. 2 1987

11.juli 1987

INDHOLD

PAKHUSET	side 3
KÅRINGEN AF ÅRETS HUS	side 4
LOKALHISTORIE PÅ FOLKEUNIVERSITETET. .	side 6
KORTE NYHEDER	side 7
BRUHNS KØBMANDSGÅRD	side 10
ARRANGEMENTER	side 12
RABATKUPON	side 13
MAJ- OG NOVEMBERMARKEDERNE	side 15

INDMELDELSE sker ved henvendelse til et af bestyrelsesmedlemmerne, som vil sørge for fremsendelse af et girokort.

KONTINGENTET er fastsat til kr. 100,- (dog kr.50,- for studerende, pensionister og efterlønsmodtagere. Ved indmeldelse i løbet af en kontingentperiode (1/4 - 31/3) gives forholdsvis nedsættelse af beløbet. Nærmere herom hos kassereren.

Forsiden: Majmarked på Torvet i Hillerød 1880 (Ill. Tidende 1880, p.191).

NB! I SIDSTE ØJEBLIK MODTOG VI FOLDEREN OM KULSVIERBOGEN ALLIGEVEL.

Pakhuset

Den 15.6.1987 sendte Lokalhistorisk Forening forslag om fredning af det gamle pakhus bag Slotsgade 29 til Fredningsstyrelsen.

Det skete i ønsket om at gøre, hvad der stod i vor magt for at sikre eftertiden et minde om Hillerøds fortid som en udpræget købmands- og handelsby, i hvis liv pakhusene havde en central plads. Det pakhus, sagen drejer sig om, er det sidste af sin art, og det er truet af nedrivning, så skal det være, skal det være nul

Vi er da heller ikke alene i denne sag. Såvel formanden for byplanudvalget, Jytte Jørgensen, som museumsinspektør Flemming Beyer anser bygningen for bevaringsværdig, og da der i bygningsfredningslovens § 1 stk. 1 åbnes mulighed for fredning af en bygning, der fortæller noget om "tidligere tiders arbejds- og produktionsvilkår", har vi - efter egen opfattelse - et rimeligt grundlag for vort forslag.

Imødekommes ønsket om fredning, rejses nye problemer omkring restaurering m.v., problemer, som det må være en moralsk forpligtelse for foreningen at bidrage positivt til at løse. Imødekommes ønsket ikke, har vi da i hvert fald givet pakhuset den chance, vi mener det har krav på at få. De tider, hvor man uden sværds slag river "gammelt bras" ned, må være forbi.

Bjørn Verstege.

fmd.

KÅRINGEN AF ÅRETS HUS

Lørdag d. 20.maj kl. 12.00 fandt den første prisoverrækkelse i foreningens historie sted. En helstøbt bronzeplade med indskriften LOKALHISTORISK FORENINGS ÅRESPRIS 1987 blev overgivet i borgmester Jens S. Jensens varetægt til senere indmuring i Stutmesterboligen, som foreningens gruppe for bygningsbevaring sammen med bestyrelsen og efter kyndig vejledning af arkitekt Vibeke Dalgas havde valgt til ÅRETS HUS 1987.

Ovrrækkelsen, der fandt sted i gården mellem Stutmesterboligen og rådhuset, blev overværet af en indbudt kreds på lidt over 40 personer samt enkelte forbigående hidkaldt af de gjaldende fanfarer fra en 4-mands signalgruppe fra Drabantgarden. Det hele sluttedes af med et glas vin i byrådssalen, og det samlede forløb kan vi vist godt være bekendt. "En fin, lille ceremoni", som en af deltagerne sagde bagefter.

Som bekendt var hensigten med den nyindstiftede pris at vække offentlighedens interesse for bygningsbevarings- og byplansanliggender. Derfor var samarbejdet med Hillerød-Posten af afgørende betydning. Og hvad kom der så ud af det ? Ikke så lidt, hvis vi skal sige det mildt. I uge 19 en dobbeltside med interview med formanden for byplanudvalget Jytte Jørgensen samt en præsentation af projekt Årets Hus. I uge 20 igen en dobbeltside med et indslag om registreringsproblematikken og en samtale med museumsinspektør Flemming Beyer. I uge 21: Hele forsiden + endnu en dobbeltside, denne gang om Ullerød Mølle og vores forenings eventuelle engagement med hensyn til at få sat vingen og omgang på den. Uge 22 kiksede p.gr.a. pladsmangel, men i uge 23 igen 2 sider, nu om Torvecentrets restaurering, i uge 24 interview med vor sponsor Nykredit om deres muligheder for at yde økonomisk bistand ved restaureringsarbejder, i uge 25 præsenteredes Stutmesterboligen som Årets Hus (atter 2 sider) , og endelig i uge 26 var der referat af overrækkelsen af pladen.

Borgmester Jens S. Jensen modtager bronseprisen for Årets hus af Bjørn Verstege fra Lokalhistorisk Forening. Til venstre ses Leif Blagaard, Nykredit. (Foto: Jan F. Stephan)

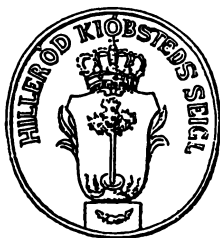
Med andre ord en imponerende indsats, som vi har al grund til at takke Hille-rød Posten , især journalist Anne Marie Nielsson, varmt for. Vi kan simpelthen ikke forestille os, at en så omfattende pressedækning af emnet kan være uden virkning på den offentlige mening, især ikke hvis der - hvad alt tyder på - bliver tale om en årligt tilbagevendende begivenhed.

Modtagere af æresprisen borgmester Jens S. Jensen, formanden for Lokalhistorisk Forening Bjørn Verstege, arkitekt Jens Lundqvist og Leif Bisgaard, Nykredit, som har sponsoreret bronzepladen.
Foto: Jan Stephan.

Til slut et par ord om bronzepladen. Da vi begyndte at undersøge dette særlige marked, fandt vi ud af, at der findes to slags bronzeplader: en billig og en dyr model. Den "billige" er en plade, hvorpå der monteres/nittes løse bogstaver, hvorimod den dyre, den helstøbte plade, kræver fremstilling af en form, således at plade og bogstaver fremstilles som en helhed ved én støbning. Vi er vor sponsor, Nykredit, stor tak skyldig, fordi de ikke alene ville støtte projektet, men også erklærede sig villige til at betale den merpris, som en helstøbt plade medfører. Vor taknemmelighed skyldes endvidere den omstændighed, at Nykredit har stillet os i udsigt, at man også vil støtte kommende kåringer af Årets Hus på tilsvarende vis!

Vi kan altså allerede så småt begynde at tænke på, hvilken ejendom der skal modtage prisen for 1988. Hvis De kunne tænke Dem at få medindflydelse på denne beslutning, står deltagelse i vor gruppe for bygningsbevaring som den mest nærliggende mulighed.

Lokalhistorie på Folkeuniversitetet

Når Folkeuniversitetet i Hillerød udsender sit program til august, vil det bl.a. indeholde et tilbud vedr. lokalhistorie.

Vi har været i kontakt med lederen af Lokalhistorisk Institut ved Københavns Universitet, lektor Knud Frange om sagen, og han foreslået os at lave et arrangement, hvor deltagerne selv aktivt undersøger et stykke lokal historie efter eget valg. Han har endvidere anbefalet cand.mag. NYNNE HELGE som leder/vejleder af forløbet. Vi har så sat os i forbindelse med hende, og hun er meget interesseret i at få noget godt ud af det.

Kurset henvender sig især til folk, som kunne tænke sig at undersøge den historiske udvikling for en virksomhed, en forening, en institution osv, som den/de pågældende på en eller anden måde selv er/har været knyttet til. Altså en slags "grav hvor du står"-projekt. Man vil dog også kunne melde sig til kurset, selv om man ikke selv har en idé om, hvad man vil undersøge, da der vil ligge forslag klar til forskellige undersøgelser.

For at give arbejdet et sigte, et konkret mål, er det desuden tanken, at de enkelte historiske undersøgelser kan munde ud i f.eks. en lille udstilling eller evt. en illustreret artikel til Hillerød Posten. Dette naturligvis kun, hvis den/de pågældende kursusedtagere har lyst. Men det kunne da være en sjov baggrund for arbejdet at vide, at også andre end en selv vil kunne få glæde af resultaterne.

Der bliver tale om et forløb på ialt 12 dobbelttimer, hvoraf de 2 første gange bliver brugt til en introduktion ved Nynne Helge, der så vil fungere som vejleder under resten af forløbet. Deltagerne kan naturligvis arbejde helt uafhængig af hinanden, men det vil ikke være uklogt at finde sammen to og to, tværtimod kan dette kraftigt anbefales (iflg. såvel Knud Frange som Nynne Helge).

Af praktiske årsager vil deltagerantallet være begrænset, men det siger sig selv, at De - som medlem af vor forening - alt andet lige vil have fortrinset til at deltage. Dog anbefales hurtig tilmelding!

Spørgsmål om dette kursus besvares gerne af undertegnede, der dog først vil være hjemme fra ferie den 5. august om aftenen.

Bjørn Verstege.

Korte nyheder

1. FREDNING AF PAKHUS

Foreningen har d. 15.6. indsendt forslag til Fredningsstyrelsen om fredning af det gamle pakhhus, som ligger i gården bag Slotsgade 29. Forslaget er begrundet med, at pakhuset – der er det sidste af sin art i byen – belyser "arbejds- og produktionsvilkår" som engang var væsentlige i vor gamle købmands- og handelsby. En sådan begrundelse er tilstrækkelig iflg. bygningsfredningslovens § 1, stk. 1; men lad os nu se, hvad der sker.

Centrumforeningen luftede i 1980 dette skitseforslag til indretning af pakhuset og gården.

2. POSTKORTENE

Omsider er vor serie af postkort fra omkring 1910 udkommet. Vi har genoptrykt en serie på ialt 8 forskellige kort, heraf 2 julekort, som først kommer frem i

november måned. Prisen i forretninger ligger på 4,- kr pr.kort, men vore medlemmer tilbydes kortene til det halve. Er De interesseret, kan De købe dem hos kassereren, JØRGEN BANG, eller hos LISBET på arkivet.

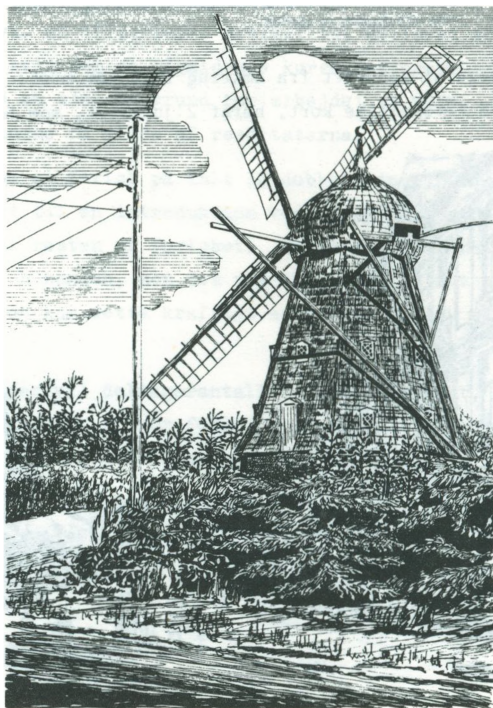
3. KULSVIER-BOGEN

I vort nyhedsbrev af 31.maj oplystes, at der ville være indlagt en subscriptionsfolder i næste nummer af bladet. Imidlertid har dette været umuligt, da den først bliver trykt engang i august, efter hvad man oplyser over for os. Udsættelsen skyldes, at udgiverne først ville danne sig et indtryk af, hvor mange eksemplarer der var behov for.

4. ULLERØD MØLLE

I øjeblikket forhandler vi fortsat med ejeren om ordlyden i den servitut, der skal tinglyses på ejendommen, før vi vil gå ind i sagen. Det er dog kun småting, der står tilbage, så det varer næppe længe, før næste fase: Nationalmuseets og skattemyndighedernes akcept kan starte.

Det kan iøvrigt oplyses, at projektet med at få sat vinger på møllen har mødt stor velvilje allerede nu. Der foreligger allerede tilsagn om støtte på over 70.000,-kr., så hvis forudsætningerne iøvrigt falder på plads, ser det ud til, at projektet har en fair chance for at lykkes.

S. W. 11

5. LYDBØGER OM DET GAMLE HILLERØD

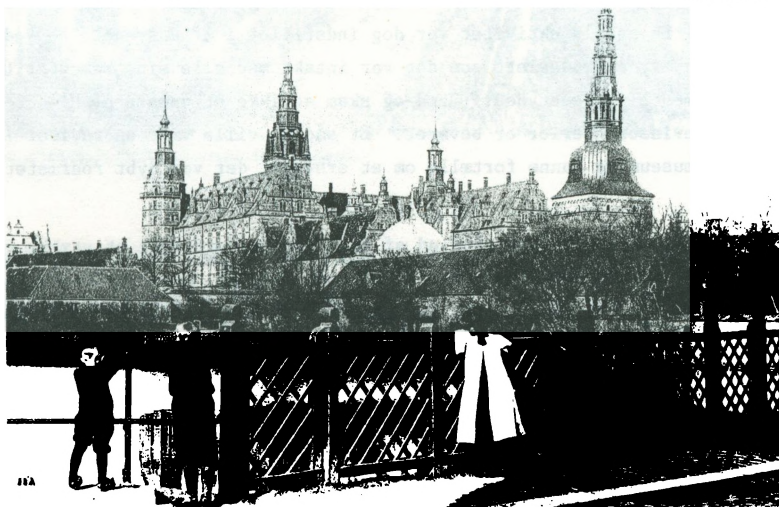
Bestyrelsen er i færd med at undersøge mulighederne for at få fremstillet lyd-bøger til blinde og svagtsynede i lighed med de lydbøger, der i dag findes til udlån på bibliotekerne.

Tanken er, at vi indkøber de nødvendige kassetter og æsker og - ved hjælp af oplæsere, som allerede har stillet sig til rådighed gratis - får indtalt egne- de tekster (udvalget er som bekendt enormt) til udlån på bibliotekerne.

Vi synes ideen er fremragende, men vi undersøger nu den økonomiske side af et sådant initiativ. Har De forresten betalt Deres kontingent? Ellers gør det nu, og hjælp os med at få råd!

Hillerød Slot

Hillerød

6. BYGNING, BY OG LAND

Da næste nummer af dette tidsskrift endnu ikke er udkommet, sender vi Dem denne gang et af de ældre eksemplarer, som vi modtog, da vi meldte os ind i Sammen- slutningen for Bygnings- og Landskabskultur. Vi håber, at De vil sætte pris på bladet, selv om det ikke er af nyeste dato.

7. NÆSTE NUMMER

Hvis alt går efter planerne udkommer vi igen omkring den 1. september. Stof til bladet bedes sendt til Flemming Rune Petersen i god tid forinden.

Skulle nogle af vore læsere ønske at give en hånd med - både hvad angår plan- lægning af indholdet og med hensyn til det hårde sløb - er man MEGET velkom- men til at lade høre fra sig.

PREBEN NIELSEN i Gørløse har gennem mere end 20 år indsamlet stor viden om det gamle Hillerød, især opnået gennem et hav af interviews. Her bringer vi hans beretning om en af byens gamle købmandsgårde:

Bruhns købmandsgård

Gennem 3 generationer var navnet BRUHN knyttet til en af Hillerøds store, gamle købmandsgårde. Tredje og sidste generation, frk. ELISABETH BRUHN, afhændede midt i 1920'erne ejendommen Slotsgade 36 til Hillerød Landbobank, nu Lokalbanken. Landbobanken havde hidtil haft lokaler over for i nr. 35, men kunne efter købet af købmandsgården lade denne nedrive og på grunden lade opføre sin statelige bankbygning.

Lige til sit ophør blev købmandsvirksomheden videreført næsten som i grundlæggerens tid. En enkelt aktivitet var dog indstillet i århundredets begyndelse; det var brændevinsbrænderiet, som dog var intakt med alle sine remedier, indtil ejendommen blev revet ned. Synd og skam at ikke et eneste af Hillerøds mange brændevinsbrænderier er bevaret. Et sådant ville være en raritet i et kommende bymuseum og kunne fortælle om et erhverv, der var dybt rodfæstet i denne by.

Da den Bruhnske købmandsgård gled ud af bybilledet, forsvandt et stykke fortid: Her levedes til da tilværelsen efter det gamle mønster, hvor landboerne kom ind med deres korn og til gennæld fik foderstoffer og købmamandsvarer. Virksomheden drev en betydelig kornhandel. Den havde store magasiner til brug for denne handel, og meget korn blev solgt til hovedstaden. Foderstofferne, som folk fra landet hentede, var blandt andet foderkager, som de ansatte på købmandsgården selv "brækkede", eller knuste. Det var en så støvende forestilling, at tøj, ansigt og lunger blev fyldt med foderkagestøv, og det kunne bogstaveligt talt være svært at se hinanden på et par meters afstand.

Så længe landboerne kom i hestekøretøj til byen, staldede de op i købmandsgården, hvor der forevrigt var plads til opstaldning af 40 heste. Så meget var der sjældent behov for til daglig, men på dyrskuedage var der stuvende fuldt. Det var en regel, at de heste, der natten mellem to dyrskuedage kom i stald i købmandsgården, fik deres oppasser med. Den gårdmandssøn eller tjenestekarl, der havde fået ansvaret for hesten, måtte så sove sammen med den i stalden.

Køer til dyrskuet blev indkvarteret i den tidligere "drankerstald". Den var købmandsgårdens kostald i brænderiets tid. Måske fra brændevinsfremstillingen var udmærket kreaturfoder, men har givetvis haft visse bivirkninger, deraf staldens navn!

En anden mindelse fra brænderiet er Brænder-Jens. Navnet fulgte ham også i årene efter, at brænderiet var nedlagt. Det var ham, der havde haft sin an-

Rathsach-foto af Slotsgade. Til venstre Bruhns købmandsgård.

svarsfulde gerning dette sted; men - som det ofte går for jævne folk - har glemslen udvisket detaljer om hans liv.

Nogen større betydning for salget af brændevin fik brænderiets forsvinden dog ikke. Den nu 88årige fhv. kaffehandler Fr. Bartels, der var kommet hos Elisabeth Bruhn i årene 1912-22, fortæller, at brændevin derefter blev indkøbt i tønder, bl.a. fra Tvede i Helsingør og fra et firma, der hed "Fortuna". Nogle landbokunder, der var vant til at få et lille anker brændevin, fortsatte på denne måde; men ellers blev brændevinen tappet på flasker. En pot kostede så nogle og tredive øre, medens en trepægl - svarende til en hel flaske i dag, men lidt i underkanten af en sådan - solgtes for 27 øre. Fr. Bartels har været med til at tappe også Rød Ålborg fra tønder, men efter 1.verdenskrig blev brændevin pålagt afgift, og derefter kostede en flaske Rød Ålborg 50 øre.

Lige til forretningens ophør var det kunderne fra landet, der tegnede sig for størstedelen af omsætningen. Kunderne i byen var fåtallige; de var stort set kun indehaverens bekendte. Nye tider havde skabt moderne købmandsforretninger; men den linje var ikke frk. Bruhns: alt skulle være som i hendes fars tid. Faderen var købmand Ernst Bruhn, søn af Joh. H. Bruhn, og forretningen blev lige til det sidste drevet helt som i den gamle stil.

Butikken kunne uden videre karakteriseres som en blandet landhandel, og det med butikshygien blev ikke taget så nøje. Oppe under loftet hang et rig-

holdigt udvalg af børstevarer, og kunne kommissen ikke fra gulvet nå op til den kost, kunden ønskede, trådte han op på en stabel klipfisk, som lå på gulvet.

Ved siden af butikken havde købmanden sin privatlejlighed, og på førstesalen lå en række værelser til brug for nogle af de ansatte. Der var således to pigeværelser og et, som forretningens to kommisser måtte dele. Desuden var der værelse til Elisabeth Bruhns tante, frk. Berg, der førte hus for hende.

Ude på den store gårdsplads og i staldene havde staldmester Jens P. Jørgensen sit domæne. Han holdt stald ikke alene for heste men - i tiden omkring 1. verdenskrigs slutning og frem - tillige også for cykler. På de store landbodage kom de unge udefra cyklende i stort antal, og ved sådanne lejligheder kunne der være cykler i hundredvis optallet i Købmandsgården.

At Elisabeth Bruhn var af den gamle skole er flere gange nævnt, men dette forhindrede hende ikke i at være et udadvendt menneske. Det førte hende således ind i byrådsarbejde, omend kun for en enkelt valgperiode på fire år. I 1908 fik kvinder og tyende kommunal valgret, og ved det første byrådsvalg efter den nye lov - i 1909 - blev Elisabeth Bruhn indvalgt på en kommunal-vælgerforenings liste. Hun blev dermed den første kvinde i Hillerød Byråd.

Efter salget af købmandsgården købte Elisabeth Bruhn en villa i Slotsvænget. Hun flyttede senere til Ndr. Banevej 19, men tilbragte sine sidste år på plejehjem. Sin grav fik hun på Nødebo Kirkegård.

Arrangementer

Vore arrangementer i juni blev ramt af sort uheld. Først røg besøget på Æbelholt-museet p. gr. a. personalets strejke, der som bekendt fortsat er i gang, og dernæst måtte vi aflyse byvandringen (regnevjetret).

Byvandringen er nu i stedet flyttet til søndag den 16. august kl. 14.00 med start som det aflyste arrangement: Der hvor Slotspavillonen lå. Svend Jørgensen er guide på turen, som forventes at vare $2\frac{1}{2}$ - 3 timer.

Af kommende arrangementer kan nævnes:

- Foredrag om pramfart på Esrumkanalen,
- Foredrag om Frederik II's kanalsystem, samt vandring i byen.
- En aften om det gamle Ullerød.
- Et arrangement om Møllestrædes historie.

Arrangementerne er p. t. på planlægningsstadiet, men vil blive nærmere

beskrevet i vort næste nummer. Forslag til andre aktiviteter modtages meget gerne af BIRGIT SVANE HANSTÆD på telefon 02 26 18 73 (efter sommerferien).

Endvidere samarbejder vi med LOF om en foredragsrække om Hillerøds historie, og endelig skal vi henlede opmærksomheden på omtalen andetsteds i bladet af vort arrangement i Folkeuniversitetets regi.

Rabatordningen

I 1986 havde vi en ordning med rabatkuponer, som gav vore medlemmer gratis adgang eller adgang til halv pris til forskellige museer m.v. i Nordsjælland. Ordningen gav dog - med en enkelt undtagelse - ikke den store økonomiske fordel for medlemmerne p.gr.a. de i forvejen lave entreer.

Dette er grunden til, at vi i år nøjes med at tilbyde Dem undtagelsen: 50 % rabat mod forevisning af gyldigt medlemskort (giro-kortets kvitteringsdel) samt legitimation til en returbillet på HELSINGØR VETERANJERNBANES rute mellem Helsingør og Gilleleje.

Når det bliver sommer - og det bliver det snart iflg. beslutning på sidste bestyrelsesmøde! - håber vi, at rigtig mange af vore medlemmer vil gøre brug af dette tilbud og få en herlig dag ud af det.

KØREPLAN: Der køres hver søndag i juli og august således:

Afg. Helsingør (Grønnehavn St.) 11.10 og 14.10

Afg. Gilleleje 12.37 og 15.37

Køreturen varer ca. 1 time.

Normalpris retur: 30,- kr.

HUSK at medbringe rabatkuponen

KUPON

Lokalhistorisk Forening i Hillerød Kommune

DENNE KUPON GIVER I FORBINDELSE MED

GYLDIGT MEDLEMSKORT

50 % RABAT

FOR EN PERSON TIL

**HELSINGØR VETERANJERNBANE
1987**

PRÆSTEGAARDEN

Maj- og novembermarkederne i 1920'erne

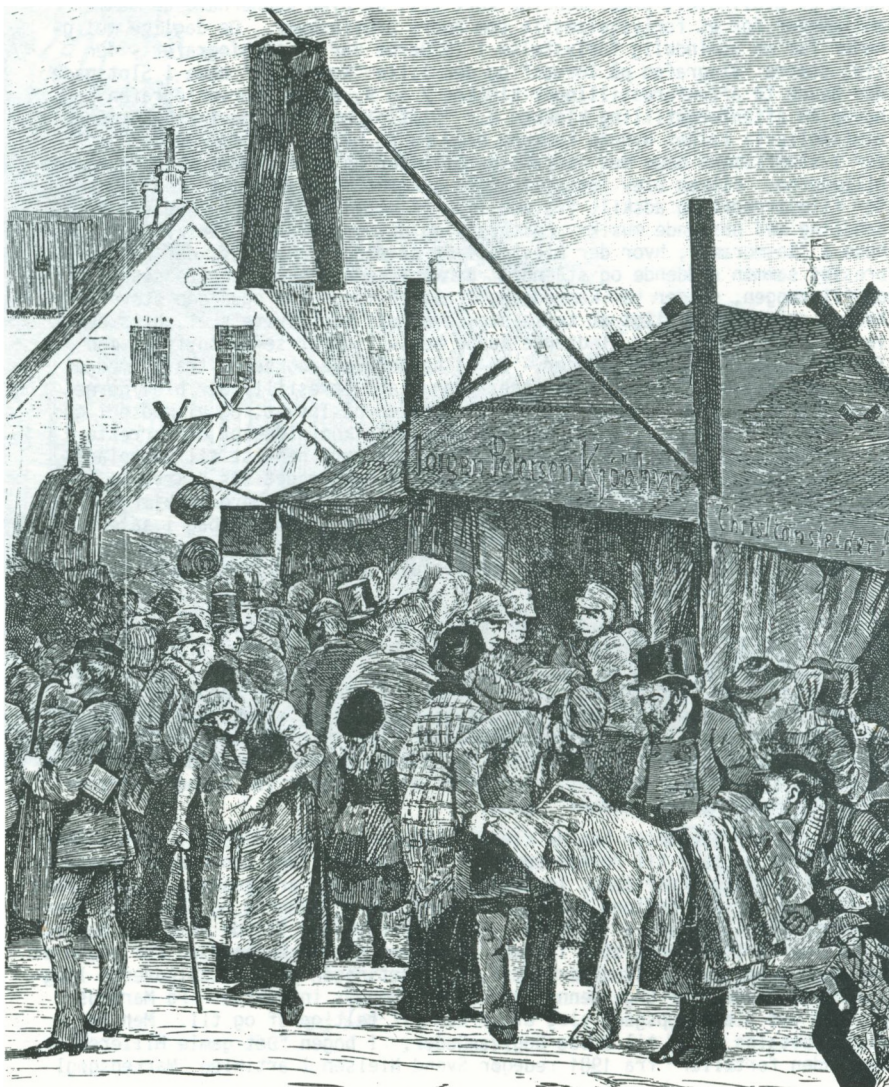
En nutidig vurdering af begivenheder før i tiden lider ofte af den skavank, at den sker på grundlag af nutidige synspunkter, hvilket kan give et skævt billede af datidens muligheder og forudsætninger. Det gælder ikke mindst ved beskrivelse af begivenheder i vort århundrede, hvori den eksplosionsagtige udvikling på forholdsvis kort tid har ændret samfundsinstilling og muligheder, der gør det vanskeligt retfærdigt at vurdere fortiden.

Op til 2den Verdenskrig var Hillerød købstad med Frederiksborg Slotssogns kommune en lille by. Afstanden til hovedstaden var lang nok til, at byen havde et provinsielt præg, men for kort til, at byen kunne have de samme muligheder for et forlystelsesliv som andre provinsbyer. De daglige muligheder for en almindelig forlystelse i 1920'erne var de to biografier - den lidt større "Biografen på Torvet" og den lille "Kosmorama" nede i Slotsgade, der havde to aftenforestillinger klokken 7 og 9, medens torvebiografen kun havde én aftenforestilling klokken 8. "Slotsbiografen" ude i nabokommunen almindeligvis kaldet Nyhuse kommune blev først bygget omkring 1930. Det var i stumfilmens dage med sort/hvide billeder og kortfattede tekster mellem billederne. Filmen blev ledsaget af en såkaldt "klaverbokser", som neden for filmrædet og adskilt fra publikum af et forhæng supplerede filmens handling med passende musik. Fyrtårns- og Bivognsfilmene trak altid fulde huse i "Kosmorama", hvor der blev indladt så mange mennesker, der kunne presses sammen siddende og stående. Bænkerækkerne gik i venstre side helt op til væggen, så der var kun udgang i højre side, hvor også den store kakkkelovn stod. Uhyggeligt at tænke sig, hvad der kunne være sket, hvis der var opstået ildebrand. Vi drenge kunne bedst lide at se cowboyfilms med Tom Mix - John Waynes forgænger - og så havde klaverbokseren travlt med at følge det vilde ridt over prærierne. Den slags forestillinger blev gerne givet søndag eftermiddag klokken 4 i Biografen på Torvet, og vi mødte i god tid, for vi børn, der kom ind for 35 øre, måtte kun sidde på de forreste fire rækker, så der var kamp om ikke at skulle være henvist til yderpladserne på første række, hvorfra billederne på filmrædet sås "skæve". Voksne betalte 1 kr. for almindelige siddepladser. De "mere velbjærgede" kunne for 1,25 kr. sidde på de såkaldte reserverede pladser bag i salen. De var lidt hævede over de andre rækker. Og var man "rigtig velhavende", kunne man for 1,40 kr. i Biografen på Torvet sidde på balkonen oppe ved siden af operatørrummet.

Hillerød har en central beliggenhed midt i Nordsjælland, hvilket dengang gav sig udslag i et efter byens størrelse stort antal restaurationer og købmandsgårde med mulighed for opstaldning. Det var jo endnu i hestekøretøjernes tid, da landbefolkningen kørte til slagteriet og handlede i byen. Anlægget af jernbaner i sidste halvdel af 1800-tallet skabte gode forbindelser fra næsten alle dele af Nordsjælland - dog ikke i retningen mod Frederikssund. Midtsjællandsbanen dertil var næsten færdig i begyndelsen af 1930'erne, da den blev opgivet. Rutebiler eller busser var endnu i begyndelsen af 1920'erne ikke kommet i gang.

På den tid var økonomien hos de fleste borgere i Hillerød sådan, at der ikke var råd til at tage til hovedstaden for at more sig. Det kunne også skorte på tid. Arbejdsdagen var lang, lørdagen var almindelig arbejdsdag, og menigmand havde ikke ferie. Radioen kom først i gang hen i 1920'erne og blev ikke hvermandseje før langt ind i 1930'erne. Man så derfor hen til de festlige begivenheder, der årligt fandt sted i byen. Dyrskuet på Dyrskuepladsen for enden af Åmosevej trak navnlig landboerne til, og Idrætsdagen på sportspladserne længere henne havde især unge menneskers og vi drenges interesse. På Markedspladsen ved Slingerupsgade slog et cirkus sit telt op af og til. Men der skulle betales entré til disse begivenheder. I bogen "Det gamle Hillerød - Bysvenden fortæller" fra 1981 redegør Svend Nielsen i artiklen "Markedsgøgl

og -vrøvl" for maj- og novembermarkedernes historie. Udviklingen havde ført med sig, at gøglet havde fortrængt det oprindelige handelsmarked, og det er gøglet, jeg kan huske fra 1920'erne og her vil berette nærmere om. Maj- og novembermarkederne fandt sted på Torvet, og adgangen hertil var gratis, men der skulle naturligvis betales entré til attraktionerne. Vi drenge kunne imidlertid mere os udmærket uden penge, for der var nok at se og høre på, men det skete jo, at vi "skaffede os adgang" uden at betale. Nede ved biografen var der en karrusel, og jeg tror, det er den samme, som nu findes på Dyrehavsbakken ved Klampenborg. Jeg kan i hvert fald genkende de figurer m.m. som var på karrusellen dengang, og som kan bevæges under rundturen. Fx var der en lille karrusel, som man selv kunne dreje rundt, og det var særligt spændende at

dreje den modsatte vej af den store karrusels. En stor mekanisk lirekasse leverede musik, og jeg kan særligt huske, at der blev spillet "Gladiatorernes Indtogsmarch". Gyngen bestod som regel af fire såkaldte både ophængt i en fælles tværstang. Det var mest de unge mænd, der skulle give de unge piger gyngetur, og når de rigtig skulle vise sig og fik båden for højt op, havde gyngeejeren en bremseanordning, der bestod i en planke, som han kunne hæve, så bådens bund stødte imod. Det er nok fra markederne efterstående udtryk stammer: "Ve' I ha' kawer (honningkager) pi'er, eller ve' I en tur i gyngen?". Gyngen var i reglen bragt ned i nærheden af Frederik VIIs statue. Herneved var der et år en særlig karrusel, der kaldtes "Søgang på Landjorden". Det var en ringformet platform ophængt nogle meter fra jorden omkring en mast i midten. På platformen var der hele vejen rundt bække, hvor publikum sad med ryggen mod masten. Når platformen var sat i bevægelse, løb der indenfor to mænd, som hev i hver sit tov, der var fastgjort til platformen, som derved gyngede op og ned under rundturen, så det fornemmedes som et skib i bølgegang. I teltene var der allehånde forestillinger. Der var fremvisning af slanger, der snoede sig om velformede kvinder, som publikum måtte røre ved - altså slangerne. I et telt var der boksekamp med en publikummer som udfordrer. Han kunne tjene et mindre beløb, hvis han kunne besejre teltets bokser, hvad han sjældent kunne. Kraftpræstationer hørte ofte med til teltenes forestillinger, men man kunne også se en ung dame i badedragt være neddykket i et kar med vand i flere minutter kun holdende sig for næsen. Jeg husker også "Professor" Labri, som bl.a. tryllede. Min barndoms- og klassekammerat Gunnar (den senere så kendte Hillerødarkitekt Gunnar Petersen) og jeg var engang sammen inde i "Professor" Labris telt. Gunnar havde en lap bag på sine korte bukser, og Labri viste, hvorledes et borttryllet æg kunne dumpe fra lappen og ned i en pose. I det hele var det yderst primitive forestillinger, der blev vist, og fælles for dem alle var, at de blev anbefalet før hver forestilling på en tribune uden for teltet, hvor personalet blev præsenteret for tilskuernes af teltets indehaver, der med en råber for munden (mikrofon og højtaler var endnu ikke opfundet) forkyndte hvilke fortræffelige kunster, man ville få at se, når man havde købt billet hos kassedamen ved indgangen. "Professor" Tribini på Dyrehavsbacken vil af mange endnu kunne huskes for sin særprægede tungekvilibrisme, når han præsenterede de medvirkende udenfor inden forestillingen inde i teltet. Han var elev af Labri, har han selv fortalt. Nogle af forestillingerne var på kanten af bedrageri. Således husker jeg et telt, hvor man foreviste "De siamesiske Tvillinger", som på sædvanlig måde var blevet anbefalet uden for teltet. Folk købte billetter i den tro, at det drejede sig om levende skabninger, men det, der blev forevist, var en lille afstøbning i en glasmontre hejst op under telttaget. Teltholderen holdt så et lille foredrag om de virkelige siamesiske tvillinger, og en såkaldt stærk mand holdt et bræt med en stor flad sten på over sit hoved, hvorpå teltholderen slog på stenen med en forhammer. Dette havde ikke noget med tvillingerne at gøre, men folk skulle fornemme at have fået noget for pengene. Engang var der et telt med en arbejdende kulmine en miniature mekanisk drevet. Det var imidlertid et interessant arrangement, som jeg for nogle år siden genså i en af Nationalmuseets fortræffelige sommerudstillinger i Brede-afdelingen. På markederne var der også boder med lykkehjul, boldspil, ringspil o.m.a. samt skydetelte, hvor gevinsterne som regel var noget ubrugeligt bras. En kraftprøve, hvor man med en kølle skulle slå et lod op langs en lodretstillet stang med målemærker, manglede heller ikke. Det kostede 25 øre for tre slag. Her var ingen gevinster, men når en kraftkarl tre gange i træk med blot én hånd kunne få klokken til at ringe, når loddet nåede helt op, blev han beundret af de omkringstående piger og misundt af de andre karle. Den benzindrevne motor var for længst opfundet, men hestekøretøjer var endnu almindelige i by og på land. Hen i 1920'erne indfandt motorkøretøjerne sig også på markederne, og engang kom en lodretstående tøndeformet motorbane på markedet i Hillerød. Motorcykler drøede rundt på indersiden, mens publikum stod på en rundgang øverst oppe på ydersiden og kikkede ned på motorcyklisternes halsbrækkende kunster. Selve det at holde sig på tøndevæggen i fart var vist ikke så vanske-

ligt, for engang faldt en af kørerne af motorcyklen, der fortsatte kørslen uden fører, og man måtte lade motorcyklen fortsætte, til benzinen var opbrugt. Elektriciteten var også kommet til byen, men endnu i min barndom var der en del hjem uden elektrisk belysning. På markedet købte man også strøm fra byens elektricitetsværk, men der var en del telte og boder, der medbragte egen belysningsmulighed med petroleum eller karbid som base. Ispinden var endnu ikke opfundet, men der kunne købes is i krømmerhuse for 10 øre. For 15 øre fik man en større is, og spanderede man 25 øre, fik man en meget stor is med flødeskum og syltetøj. Christiansfelderhonningkager af forskellig slags forhandlede i en særlig bod, og naturligvis kunne der købes almindeligt slik af datidens slags.

De mange mennesker, som kom til byen i anledning af maj- og novembermarkederne, skulle også have noget at spise og drikke, og der var ikke servering på markedet. Der var derfor et muntert liv rundt om på restauranterne eller beværtningerne, som man dengang yndede at kalde dem. Munterheden kunne nok udarte, og ikke sjældent opstod der slagsmål. Originaler var også lokket til. Jeg husker "Peter 37", som stod neden ved biografen og solgte cigarer og cigarretter stykvist. Til daglig løb han efter drengene, når de råbte "Peter 37" efter ham. Ingen husker vist oprindelsen til hans øgenavn. Ude i Gadevang boede der en karetmager, der hed Hans Nielsen. Han blev kaldt "Tosse-Hans" og arbejdede som svend i Hillerød. Han ville gerne, når lejlighed gaves, holde tale for fædrelandet. Engang var han på markedet kravlet op i en lygtepæl på Torvet for at påkalde opmærksomhed men blev revet ned af nogle unge mennesker og kom slemt til skade. Han opfandt en del snilde hjælpemidler, som han især kunne bruge i sit arbejde. Som karetmager havde han fremstillet et særligt hjul af træ, som han monterede på sin cykel som baghjul. Min tysk-, fransk- og tegnelærer på statsskolen Peter Grove boede en overgang i Gadevang og fandt en sådan interesse for Hans Nielsen, at han holdt et radioforedrag om ham. Herunder fortalte Grove, at Hans Nielsen engang for sine samsparede midler havde givet klipfisk med tilbehør i forsamlingshuset til hele Gadevangs befolkning vist nok i anledning af, at Tietgen, der havde sommerresidens på Strødam, havde skænket en grund til en kirke og en kirkegård i Gadevang. Kirken blev opført i 1903-04. Grove fortalte os i skolen om Hans Nielsen og radioforedraget, så det må have været i slutningen af 1920-erne, da det var noget nyt og spændende at lave udsendelse i radioen. Kort før Hans Nielsen døde, traf jeg ham ude i Gadevang, og vi fik os "en sludder" om gamle dage. Han var født i 1875 og døde i 1962. Han ligger begravet lige inden for lågen på Gadevang kirkegård.

Som anført var forlystelserne på maj- og novembermarkederne i Hillerød primitive næsten påkaldende naïvitet, og "det bedre borgerskab" vrængede på næsen af dette hurlumhej. Man kan endnu finde enkelte af disse forlystelser hos enkelte omreisende markedsgøglere og på Dyrehavsbakken. 2den Verdenskrig, som i øvrigt også 1ste Verdenskrig havde gjort det, vendte op og ned på mange ting. Radio og fjernsyn har fortrængt mange forlystelser, for nu får man dem jo direkte ind i sine stuer, som man nødtigt forlader for "at gå i byen", også fordi begge ægtefæller i modsætning til, hvad der var tilfældet før 2den Verdenskrig, arbejder ude og har fritiden besat med hjemlige sysler. Nu har man ferie og råd til at flyve til Mallorca eller Teneriffa og dase på stranden m.m. som afkobling fra det daglige ræs. Ferie var ikke lovbestemt før langt ind i 1930'erne, og sommerens fritidsfor nøjelse kunne dengang være søndag morgen at cykle op til nordkysten og bade. Frokost og termokaffe havde man med i cykelkurven. Sidst på eftermiddagen cyklede man så tilbage til Hillerød, hvis eneste bademulighed for piger og drenge var Teglårdssøen.

Hillerød er blevet en del af hovedstadsområdet med bl.a. S-tog hvert 20. minut til "Byen", og vi har fået bil og dybfryser - helst større og bedre end naboens. Er vi blevet lykkeligere ved det? Jeg ved det ikke! Men forfængeligheden, som også var fremherskende i 1920'ernes lilleby, regerer stadig verden!

Klampenborg i april 1987.
Svend Jørgensen.

